

ПОВТОРНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕВАГИ

Повторність злочинів як форма множинності злочинів функціонує не лише у Кримінальному кодексі України, але й в законодавстві ряду зарубіжних країн, зокрема Республік Армения, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Латвія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Австрії, Грузії, Голландії, Болгарії, Кореї, Китайської народної республіки, Польщі, Японії тощо.

До недавнього часу повторність злочинів визнавалася множинністю і в російському кримінальному законодавстві. Однак, її існування тривалий час викликало критичні зауваження [1, с. 464].

У зв'язку з не вирішенням комплексу проблем, що виникали під час функціонування цього кримінально-правового інституту його було виключено з КК Російської Федерації, Киргизі, Молдови та інших держав.

Аналогічна ситуація існує і у вітчизняному законодавстві, оскільки вчинення особою двох або більше злочинів може за відповідних умов утворювати сукупність і повторність або повторність і рецидив.

Суперечки, обумовлені перетинанням понять «повторність» і «сукупність», «повторність» і «рецидив», породжують численні помилки у судовій практиці під час юридичної оцінки тотожних та однорідних злочинів, що нерідко обумовлює винесення необґрунтованих вироків і призначення несправедливого покарання.

У науці кримінального права пропонувалося три шляхи вирішення проблеми повторності: 1) два і більше тотожних або однорідних злочини кваліфікувати як повторність і сукупність одночасно; 2) виключити повторність з кримінального законодавства; 3) чітко відмежувати повторність від інших форм множинності злочинів.

Прихильник першого варіанту розв'язання проблеми Ю. І. Битко вважав, що недоцільно чітко розмежовувати ці різновиди множинності і пропонував кваліфікувати два або більше тотожних чи однорідних діяння, які були вчинені до винесення обвинувального вироку суду, як повторність і водночас як сукупність злочинів [2, с. 16]. Така ситуація нині існує у КК України, оскільки два або більше тотожних чи однорідних діяння кваліфікуються одночасно і як потворності і як сукупність. Однак, у цьому випадку проблема залишається не розв'язаною в першу чергу щодо відмежування потворності від сукупності, але й від рецидиву.

Домінуючою є пропозиція виключити положення про повторність з кримінального законодавства [3-5]. При цьому висловлювали різні аргументи. Т.А. Леснієвські-Костарева вважає, що така пропозиція відповідає одній з вимог до змісту кваліфікуючих ознак: «Обставина, що претендує на визнання в законі в якості кваліфікуючої ознаки, повинна істотно впливати на ступінь суспільної небезпеки діяння, і цей вплив має бути обов'язковим». Повторність та рецидив характеризують суспільну небезпеку особистості і не проявляються в скоєному, тому можуть бути враховані тільки в процесі індивідуалізації покарання. «В іншому разі відповідальність за злочин залежала б від властивостей особистості, що суперечить основі кримінального права - відповідальності лише за вчинки, діяння і в межах цього діяння» [6, с. 180-189].

На думку В.П. Малкова така позиція відповідає принципам справедливості і невідворотності кримінальної відповідальності, а також законодавчому досвіду зарубіжних країн (Іспанії, Польщі та ін.) [1, с. 465].

Нововведенням щодо виключення повторності та рецидиву в КК РФ дав позитивну оцінку Е. Жевлаков, який стверджував, що «наявність у законі неодноразовості породжувало проблеми її розмежування з реальною сукупністю і рецидивом, а вказівка на судимість суперечила ст. 50 Конституції РФ, згідно з якою ніхто не може бути повторно засуджений за один той же злочин» [7, с. 29].

З такою позицією доцільно не погодитись, оскільки повторне засудження за один і той же злочин і повторність як кваліфікуюча ознака чи обставина, що обтяжує покарання різні факти об'єктивної дійсності. Врахування повторності не означає, що особу двічі притягують до відповідальності за одне й теж діяння. Просто у другому випадку враховують, що особа вже вчиняла тотожний або однорідний злочин і кримінально-правові заходи за його вчинення не досягли бажаного результату. Крім того, Т.В. Танеева засвідчує, що Конституційний Суд Росії перевіряв цю форму повторення злочинної поведінки і визнав її такою, що відповідає вимогам *non bis in idem*. Рішення законодавця за № 162-ФЗ від 8 грудня 2003 р. було свого роду реакцією на уявні сумніви щодо неодноразовості. З її ліквідацією зменшилися можливості диференціації кримінальної відповідальності [8].

Водночас як свідчать наукові факти відсутніх позитивних зрушень в кримінально-правовій охороні суспільних відносин з виключенням повторності у цих державах не досягнуто. Навпаки у російському науці кримінального права такий шлях розвитку множинності злочинів був підданий аргументованій критиці обумовленій такими факторами: руйнуванням сформованої в російській кримінально-правовій науці теорії множинності злочинів, розробленої поколіннями вчених і сприйнятої судовою практикою [9, с. 24-31]; значним ослабленням ефективності кримінально-правової превенції злочинів, які вчиняються з ознаками злочинного професіоналізму [10]; тим, що передбачені в кримінальному законодавстві два види множинності злочинів (сукупність злочинів і рецидив злочинів) не можуть об'єктивно відображати реальну дійсність, оскільки злочинна спеціалізація, що має широке поширення, не отримує необхідної правової оцінки з боку законодавця і суду [11; 12]; новими суперечностями в законодавстві та негативними наслідками прикладного характеру [13, с. 15-17].

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що виключення положень про повторність злочинів не відповідає законодавчому досвіду більшості зарубіжних країн, у яких досить схожі системи законодавства з вітчизняною системою. Такий передчасний та недостатньо обґрунтований крок окремих держав не спричинив позитивних зрушень у протидії злочинності, а навпаки, послабив заходи кримінально-правового впливу. Відтак, найбільш оптимальним варіантом вирішення проблем повторності злочинів у КК України є розробка науково-обґрунтованих критеріїв відмежування цієї форми множинності злочинів від сукупності та рецидиву.

Список використаних джерел:

1. Энциклопедия уголовного права. Т. 3. Понятие преступления. – Издание профессора Малинина. СПб., 2005. – 522 с.
2. Бытко Ю. И. Учение о рецидиве преступлений в российском уголовном праве: история и современность: Автореф. дисс. ... док. юрид. наук. Нижний Новгород, 1998. – С. 16.
3. Волженкин Б. В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ / Б. В. Волженкин // Законность. – 1998. – № 12. – С. 2–7.
4. Попов А. Неоднократность умышленных убийств / А. Попов // Уголовное право. – 1998. – № 1. – С. 30.
5. Крук В. А. Неоднократность преступлений в системе уголовно-правовых категорий / В. А. Крук // Следователь. – 2003. – № 12. – С. 7.
6. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности: теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – М., 1998. – С. 180–189.
7. Жевлаков Э. Обновленное уголовное законодательство и проблемы его применения / Э. Жевлаков // Уголовное право. – 2004. – № 3. – С. 29.
8. Танеева Т. В. Запрет повторного осуждения в уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Танеева Татьяна Владимировна. – Ростов н/Д., 2006 – 212 с.
9. Игнатов А. Н. Некоторые аспекты реформирования уголовного законодательства / А. Н. Игнатов // Журнал российского права. – 2003. – № 9. – С. 24–31.
10. Микаутадзе Сергей Романович. Уголовно-правовые и криминологические признаки преступного профессионализма : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Микаутадзе С. Р. – М., 2006. – 203 с.
11. Самылина И. Н. Назначение наказания при рецидиве преступлений : дис. ... канд. юрид. наук / Самылина Инна Николаевна : 12.00.08 СПб., 2005. – 229 с.
12. Самылина И. Н. Назначение наказания при рецидиве преступлений : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / И. Н. Самылина. – СПб., 2005. – 24 с.
13. Галиакбаров Р. Уголовный кодекс РФ: поправки с пробелами / Р. Галиакбаров, В. Соколов // Уголовное право. – 2004. – № 2. – С. 15–17.